

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА СЕЛО
ОРЛОВЕЦ, ПОЛСКОТЪРЪМБЕШКА ОБЩИНА
/КЪМ АРХЕОЛОГИЧЕСКАТА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ/

ПЕТЪР СТАНЕВ, ЕВГЕНИЯ НАЙДЕНОВА, НЕДКО ЕЛЕНСКИ

Археологическите проучвания в землището на с. Орловец през 1992 г., наложени от последната аграрна реформа у нас, със своите резултати обогатяват значително не само картата на Великотърновския край, но и на България.

Колектив в състав П. Станев, Е. Найденова, Н. Еленски и И. Чокоев локализира 26 праисторически, антични и средновековни обекта, които са предмет на настоящото съобщение.

Най-ранната информация за археологическата карта на с. Орловец дава Кирил Жуглев. През 1966 г. той обнародва 4 бронзови съда, намерени в разрушена от иманяри надгробна могила от късножелязната епоха.¹ По-късно В. Василев, учител в с. Орловец, предава във фонда на отдел Археология на Исторически музей - В. Търново, брадви и керамика. В своя публикация през 1977 г. П. Станев ги датира към ранния неолит². Първото теренно обхождане в землището на с. Орловец е направено през 1989 г. Локализирано е неолитно селище в местността Ада Кузу и селище от римската епоха в местността Авлу Тарла.

През 1992 г. започват редовни археологически разкопки на раннеолитното селище. Резултатите от него стават основа на дипломна работа на тема "Етнокултурна принадлежност, периодизация и синхронизация на неолитен комплекс Орловец", защитена успешно през 1993 г. от Е. Найденова.

Село Орловец /Изгрев, Ердованлии/ се намира на около 15 км източно от П. Тръмбеш. Източната част на землището му попада в басейна на р. Русенски Лом, а западната - в басейна на р. Янтра. Два извора, отстоящи на около 2 км от вододела на двете реки, поставят началото на поток, ляв приток на р. Баниски Лом. Надморската височина е в границите на 270-350 м. Релефът е хълмист, силно пресечен от по-малки и по-големи потоци. Той е обусловен от тектонските движения, които източно от р. Янтра са били по-мощни във връзка с по-голямата близост до оста на диагоналния вал.³ Главната почвообразуваща скала за района е апът. Препокрит е от кватернерни наслаги, представени главно

от лъос и алувий.⁴ В климатично отношение регионът на Полскотръмбешката община принадлежи към умереноконтиненталната подобласт на европейската континентална област.⁵

Подходящите климатични условия са допринесли за непрекъснатото обитаване на землището на Орловец от началото на керамичния неолит до наши дни.

1. Праисторически селища и селищни могили

На 2,5 км северно от селото в местностите Ада Кузу и Акема са регистрирани 3 неолитни селища, разположени едно до друго при надморска височина 294-296 м. Те образуват комплекс, който обхваща територия от около 90 дка.

Най-ранното селище от неолитния комплекс е възникнало в близост до втория извор на Р. Баниски Лом върху долната част на втората южна незаливна тераса. От изток и запад то е обградено от дерета. На юг от него днес има микроязовир. В тези си граници селището заема площ от 8-10 дка.

Северно, североизточно и северозападно от раннеолитното селище върху средната и горната част на 3 тераси е локализирано селище от средния неолит. То е ограничено от запад и изток от дерета. Трите тераси на селището са отделени една от друга от два потока, които се вливат в р. Баниски Лом. На юг среднеолитното селище вероятно покрива част от раннеолитното. Разположено е върху площ от около 60 дка.

На срещуположната страна /ляв бряг на язовира/ върху долната част на втората северна незаливна тераса е регистрирано селище от прехода от среден към късен неолит. На запад и юг то граничи с две дерета и е с около 20 дка площ.

За селищата от ранния, средния и късния неолит от комплекса е характерно постепенно хоризонтално изместване, т.е. е констатирана хоризонтална стратиграфия. Резултатите от проучванията от 1992 г. не дават достатъчно основание да се приеме наличие на вертикална стратиграфия. В профилите се наблюдава един сигурен строителен хоризонт от втората фаза на ранния керамичен неолит в Югоизточна Европа. Представен е от две вкопани в терена жилищни землянки.

Жилище N 1 има максимална дълбочина спрямо съвременния терен - 1,80 м и размери изток-запад 4,50 м и север-юг 4,70 м. На изток вкопаването в терена е най-голямо поради наличието на врязваща се на 0,50 м в лъоса яма с елипсовидна форма и диаметри 2,75 м /север-юг/ и 1,55 м /изток-запад/. В западната част на жилището са открити следи от огнище с максимални размери север-юг 1,25 м и изток-запад 0,80 м. На юг е частично прорязано от яма и каменен зид от Първото българско царство. В жилище N 1 и около него са разчистени дупки от 4 кола, носещи вероятно покривната му конструкция.

Жилище N 2 започва на 0,20 м североизточно от жилище N 1. Има максимална дълбочина спрямо съвременния терен 1,40 м. Размерите на проучената част са север-юг 3,50 м и изток-запад

2,70 м. Тук липсват ями и следи от строителство от времето на Първо българско царство.

Вероятно изследваните жилища землянки са обитавани до построяването на наземни жилища със солидна конструкция, т.е. те са имали временен характер.

При типологическата обработка на масовия керамичен материал се установи, че раннеолитното селище е обитавано през три фази според формата и орнамента на съдовете.

Първата фаза Орловец А₁ е представена от конкавни дъна, бял орнамент върху черно оцветена повърхност, пластична украса от гладки релефни ленти върху фино полирани керамични фрагменти. Те кореспондират с керамиката от II строително ниво на селището Копривец, отстоящо на 15 км североизточно от Орловец.⁷ Отнасят се към началото на керамичния неолит в европейския югоизток. Няма публикации за наличието на подобни ранни материали в Тракия.

Фаза Орловец А₂ се характеризира със сферичната форма на керамичните съдове и появата на белия линеарен рисунък върху червено ангобирана повърхност. Общи явления между фаза Орловец А₂ и Караново са глинени съдове с високи плътни и кухи столчета, въжестите дръжки, връзванията с нокът и релефната лента. Основната част от керамиката, принадлежаща към тази фаза на раннеолитното селище Орловец е червено ангобирана или украсена с връзан и релефен орнамент. Тя има паралели с керамиката от III строително ниво в Копривец⁸ и с тази от Поляница - платото в Североизточна България,⁹ Крайници в Западна България¹⁰, Дивостин I в Сърбия¹¹ и Кърча I-II в Румъния¹².

Фаза Орловец А₃ се отнася към крайния етап на ранния неолит. Среща се черният рисуван орнамент, типичен за етап II на културна група Караново в Тракия. Фаза Орловец А₃ е синхронна на фаза Самоводене А¹³, Кърча III-IV¹⁴, Старчево II¹⁵.

Среднеолитното селище от комплекса принадлежи към култура Самоводене. Аналозиите с фаза Самоводене В₁ се изразяват в дръжките тип "Веселиново" и елипсовидните крачета¹⁶, характерни и за култура Караново III-Веселиново в Тракия.¹⁷ Материалите от селището от прехода от средния към късния неолит са сходни с тези от фаза Самоводене В₂-С¹⁸. Характерни са фрагментите от съдове с биконична форма и вертикален канелюрен орнамент, разположен върху горната част на съда.¹⁹

На около 4,5 км югозападно от село Орловец в местността Папаз чешма вдясно от извор и поток е локализирано селище от неолита, което е едновременно или малко по-късно от последната фаза на неолитния комплекс в местността Ада Кузу. Надморската височина тук е 275 м. Неолитното селище е

разположено върху средната част от втората незаливна тераса и заема площ от около 40 дка.

На територията на неолитното селище в местността Папаз чешма върху площ от около 30 дка са открити керамични фрагменти от ранния енеолит. Материалите се синхронизират с култура Поляница в Североизточна България²⁰ и Караново V²¹ в Тракия.

В съседство с първия извор на р. Баниски Лом в местността Бакърджи Алан с н.м. 305 м са локализирани две селищни могили. Първата е обитавана през ранния и късния енеолит. Тя отстои на 2,7 км северозападно от селото. Могилата има височина 5 м и диаметър в основата 120 м. Към късния енеолит се отнася повърхностният пласт до дълбочина 0,80 м. Той е синхронен на културна група Коджадермен-Гумелница-Караново VI.²² След хронологически хиатус следва културен пласт, синхронен на култура Поляница в Североизточна България.²³ Тъй като селищната могила не е била обект на археологически разкопки, не е възможно да се установи броят на строителните хоризонти от ранния енеолит. Засега няма данни за наличие на неолитни хоризонти в основата на могилата.

Втората селищна могила /450 м северозападно от първата/ има височина 2,5 м и диаметър в основата 80 м, а н.в. е 310 м. Енеолитният материал е синхронен на култури в Североизточна България²⁴, Караново V в Тракия²⁵, Градешница в Северозападна България²⁶ и култура Боян в Мунтения²⁷.

II. Антични селища и могили

Втората селищна могила в местността Бакърджи Алан е препокрита с археологически материали от късната желязна епоха. Селището заема площ от около 12 дка и е синхронно на селището от късната желязна епоха на Царевец.²⁸ Към него вероятно се отнася некрополът, състоящ се от една централна и 6 по-малки надгробни могили.

Некрополът се намира в местността Рашкова могила на около 400 м северозападно от тракийското селище и на 3,5 км северно от Орловец. Централната могила /N 1/ има височина 5 м и диаметър в основата 30 м. На 20 м южно от Рашкова могила се намира първата /N 2/ от принадлежащите към некропола по-малки могили. Тя има височина 2,5 м и диаметър в основата 10 м. Могила N 3 отстои на 4 м северозападно от могила N 2 и тя като всички по-малки могили е със силно намалени размери вследствие на обработването на терена, върху който е разположена. Височината и е 1 м, а диаметърът в основата е 8 м. Следващата могила N 4 е на 3 м северозападно от могила N 3. Тя има запазени размери - височина 1 м и диаметър в основата 8 м. На 5 м северозападно от могила N 4 се намира могила N 5 с височина 1,2 м и диаметър в основата 9 м. Могила N 6 е разположена северно от могила N 5 също на разстояние 5 м. Нейната височина е 1,5 м, а диаметърът в основата е 10 м.

Седмата могила от некропола се намира на 70 м северозападно от централната могила. Тя има височина 2 м и диаметър в основата 12 м.

В местността Авлу Тарла на 800 м южно от некропола е локализирано селище от римската епоха. Не е изключено могилният некропол да принадлежи към него. Римското селище датира от II-IV в. То отстои на 2,3 км северно от Орловец и заема площ от около 80 дка. Надморската височина е 302 м. Открити са фрагменти от битова и строителна керамика и субструкция на сграда. Керамиката по форма, орнамент и ангоба има аналогии с тази от керамичните центрове Бугово²⁹ и Павликени³⁰.

В землището на Орловец са открити и 6 единични надгробни могили. Четири от тях се намират северно и североизточно от античното селище, а последните две западно от селището от желязната епоха, разположено върху енеолитната селищна могила. Възможно е в първите 4 могили да са погребани представители от античното селище, а в последните две - представители на селището от късножелязната епоха.

Могилата в местността Кукулица отстои на 5,9 км северно от селото. Размерите и са съответно височина 2,5 м и диаметър в основата 15 м. В местността Авлу Тарла е локализирана могила с височина 2,5 м и диаметър в основата 20 м. Тя се намира на 4,3 км северно от Орловец. В същата местност на около 200 м по на изток се намира втора надгробна могила. Поради обработването на терена част от могилния насип е разнесен. Могилата има запазена височина 2 м и диаметър в основата 18 м. На 300 м североизточно е локализирана друга надгробна могила. Могилният и насип също е намален в резултат на обработването на терена. Има запазени размери височина 2 м и диаметър 15 м.

В местността Чамурджа са регистрирани две надгробни могили, отстоящи на 1 - 1,5 км западно от селото. Едната могила е висока 4,5 м, а диаметърът в основата и е 30 м. Югоизточната половина на другата могила е отнесена по време на строителство на път. Поради обработването на терена тя е със значително по-малки размери /в. 1,5 м; диам. в основата 10 м/.

III. Средновековни селища

По време на археологическите разкопки през лятото на 1992г. в местността Ада Кузу върху територията на раннонеолитното селище са открити каменен зид, пасаж от подредени ломени камъни и две ями от Първо българско царство с площ около 3 дка.

На левия бряг на язовира на 1 км северно от селото е регистрирано селище от времето на Второто българско царство. То препокрива източната част на селището от неолитния комплекс от прехода към късния неолит. Керамични фрагменти от тази епоха са намерени върху площ от около 20 дка.

Ако се направи едно сравнение по отношение на броя на регистрираните археологически обекти в землището на Орловец, се вижда, че най-голяма е групата на надгробните могили /14/.

Обнародвани са единични находки само на една от тях.³¹ Следват праисторическите селища /8/. Особено значение има раннеолитното селище в местността Ада Кузу, археологическите проучвания на което дават възможност да се установи началото на неолитизационните процеси в горния басейн на Р. Лом. Античните селища са две и се отнасят съответно към късната желязна епоха и периода II-IV в. Две са и средновековните селища с материали от Първото и Второто български царства.

Изследваните обекти в настоящата статия са пръв опит за създаване на археологическа карта на Полскотръмбешката община и принос към археологическата карта на България.

БЕЛЕЖКИ

1. Жуглев, К., Могилна гробна находка от с. Изгрев, Великотърновски окръг, ИОМВТ, III, 1966, с. 55-60
2. Станев, П., Състояние на проучванията на праисторическите култури в Централна Северна България, ГМСБ, 1977, 3, с. 16
3. Фотакиева, Е., М. Милчева, Т. Андонов, Ц. Груев, И. Ватралов, И. Бабев, Едромащабни проучвания на почвите в България, С., 3, 1976, с.9
4. Пак там, с. 18
5. Пак там, с. 101
6. Пак там, с. 101
7. Попов, В., И. Вайсов, Спасителни разкопки на праисторическо селище край Копривец, община Бяла, АОР, 1992, с. 7
8. Пак там, с. 8
9. *Todorova, H.*, Das Fruhneolithikum Nordbulgariens im Kontext des Ostbalkanischen Neolitikums. Die ersten Bauern, Band 2, Schweiz. Landes museum Zurich, 1990
10. *Thochadsjiev, S.*, *A. Bakamska*, Etudes du site neolithique ancien de Krainizi dans le departement de Kustendil, *Studia praehistorica*, 1990, 10, p. 26
11. *Богданович, М.*, Неолитическите поселения в Дивостине и Протостаргевская култура, СА, 1987, 2, с. 5-17
12. *Nica M.*, Sur la plus ansienne ceramique peintur de l'epoque neolithique de Roumanie /Les deouvertes de Ciroea et Gradinile/. La civilisation de Cucutent en context Europeen, *Dacia*, 1987, p. 29-43
13. *Станев, П.*, Неолитни култури в басейна на р. Янтра, дисертационен труд, С., 1992, с.67
14. *Nica, M.*, *opp. cit.*, p. 29-43
15. *Lazarevici, G.*, *The Neolithic of Serbia, Belgrade*, 1988
16. *Станев, П.*, Неолитни култури ...с. 166

17. *Georgiev, G.*, II Kulturgruppen der Jungstein und der Kupferzeit in Ebene von Thrazien /Sudbulgarien/. L'Europe a la fin de l'age de la pierre, Praha, 1961, p.65
18. *Станев, П.*, Неолитни култури ...с. 169
19. *Найденова, Е.*, Етнокултурна принадлежност, периодизация и синхронизация на неолитен комплекс Орловец, дипломна работа, 1993, с.100
20. *Тодорова, Х.*, Каменномедната епоха, С., 1986, с. 73
21. *Георгиев, Г.*, Стратиграфия и периодизация на неолита и халколита в България, Археология, 1974, 4, с. 16
22. Пак там, с. 16
23. *Тодорова, Х.*, цит. съч., с. 73
24. Пак там
25. *Георгиев, Г.*, цит. съч., с. 16
26. *Николов, Б.*, Градешница, С., 1974, с. 18 и сл.
27. *Сотра, Е.*, Dannele sur la civilisation de Duesti, Praehistorische Zeitschrift, 46, Band 1971, Heft 2, p. 195-249
28. *Станев, П.*, Праисторически и тракийски селища на територията на Велико Търново, История на Велико Търново, С., т. I, 1986, с. 22
29. *Султов, Б.*, Производство на релефна керамика в Долна Мизия, ИОИМБТ, V, 1972, с. 21-28
30. Пак там
31. *Жуглев, К.*, цит. съч., с. 55-60

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS ON THE TERRITORY OF THE
VILLAGE OF ORLOVETS, POLSKI TRAMBESH COMMUNITY -
INCLUDED IN THE ARCHAEOLOGICAL MAP OF BULGARIA

P. STANEV, E. NAIDENOVA, N. ELENSKI
/resume/

The village of Orlovets lies at about 15 km to the East of the town of Polski Trambesh. The earliest data about archaeological material from the territory of the village of Orlovets could be found in a paper published in 1966 by K. Zhuglev in Izhvestia of the district History Museum in V. Turnovo. The paper examines from a burial mound destroyed by treasure-hunters, which is dated in the late Iron Age. P. Stanev, a specialist in the pre-historic period, reported the existence of a terraced settlement in the early neolithic times in 1977 in the annual journal of the museums in Northern Bulgaria. In 1992 P. Stanev started regular archaeological excavations of the early neolithic settlement the results of these excavations were later to become the data-base of the diploma paper of E. Naidenova, presented in 1993.